

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

І. М. Рассоха,
О. Л. Рябченко,
Ю. А. Бєліков

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДО ПІДГОТОВКИ ПРАКТИЧНИХ (СЕМІНАРСЬКИХ) ЗАНЯТЬ

з дисципліни

«Культурологія»

(для студентів денної і заочної форми навчання освітнього-кваліфікаційного рівня
«бакалавр» галузі знань 0201 «Культура», напряму підготовки
6.020107 «Туризм», галузі знань 1401 «Сфера обслуговування»,
напряму підготовки 6.140101 «Готельно-ресторана справа»)

ХАРКІВ ХНАМГ 2009

Методичні вказівки до практичних (семінарських) занять навчальної дисципліни «Культурологія» (для студентів денної і заочної форми навчання освітнього-кваліфікаційного рівня «бакалавр» галузі знань 0201 «Культура», напряму підготовки 6.020107 «Туризм», галузі знань 1401 «Сфера обслуговування», напряму підготовки 6.140101 «Готельно-ресторана справа»)/ Укл.: І. М. Рассоха, О. Л. Рябченко, Ю. А. Беліков. – Харк. нац. акад. міськ. госп-ва.: ХНАМГ, 2009. – 34 с.

Укладачі: канд. філос. наук І. М. Рассоха
канд. іст. наук Рябченко О.Л.
канд. іст. наук Беліков Ю.А.

Рецензент: канд. філос. наук Г. Г. Фесенко.

Рекомендовано кафедрою історії та культурології, протокол засідання № 1 від 27 серпня 2009 р.

Вступ

Згідно із програмою Міністерства освіти і науки України з підготовки кваліфікованих фахівців у всіх галузях народного господарства у вищих навчальних закладах є обов'язковими для вивчення предмети гуманітарного циклу. Одним з найважливіших і найцікавіших є, безумовно, культурологія – комплексна дисципліна, що розкриває сутність культури людства та знайомить з її найголовнішими надбаннями. Впровадження курсу „Культурологія” до навчальних програм вищих навчальних закладів пов'язане з необхідністю гуманізації освіти, поєднання глибоких професійних знань з опануванням великої спадщини культурних надбань людства.

Незаперечна роль культури в духовному прогресі суспільства. Майбутній спеціаліст має розуміти і уміти пояснити феномен культури, її роль в життєдіяльності людства. Знати форми і типи культур, основні досягнення в розвитку культури провідних країн світу, місце України в системі світової цивілізації, уміти оцінювати досягнення культури.

Головною метою викладання матеріалу курсу *«Культурологія»* є виховання культурно розвинутого студентства, яке не мислить стереотипами, поважає свою Батьківщину, бачить Україну європейською державою, а в майбутньому зможе стати потужним фундаментом української нації і забезпечити поступ України до європейської спільноти.

В умовах подальшої гуманізації навчального процесу в академії кафедра бачить пріоритетним викладання предмета в інноваційному ключі. Механізм досягнення інновацій полягає в реалізації окремих блоків: історія і практика; співвідношення історичного і логічного; основи психології, участь студентів і викладачів у наукових конференціях; діалоговий характер навчання тощо.

Методичні вказівки розроблено відповідно до діючої програми з культурології. Основними формами вивчення дисципліни «Культурологія» є лекції, практичні завдання та самостійна робота, наукова робота через участь студентів у конференціях.

Лекції охоплюють весь курс культурології. Вони покликані допомогти студентам опанувати головні питання і проблеми тем, полегшити і поглибити їх вивчення за науковою історичною літературою. Лекції мають пізнавальний, цілісний характер і сприяють розвиткові історичного мислення у студентів.

Семінарські заняття є формою контролю за самостійною роботою студентів. Водночас вони дають змогу розкрити індивідуальність особистості через підготовку доповідей, розгорнутих бесід, дискусій, круглих столів, рецензування та обговорення рефератів, колоквіумів. Такі активні форми навчання допомагають студенту поглибити і творчо осмислити одержані знання.

Самостійна робота в бібліотеках, в Інтернеті дає можливість знайомства з монографіями, документами, альтернативними точками зору різних авторів на конкретні проблеми. Самостійна робота виховує у студентів самодисципліну, почуття відповідальності, вміння орієнтуватися в розмаїтті думок і підходів, творчо осмислювати одержані знання.

Кращому засвоєнню матеріалу сприяють екскурсії по музеях Харкова, які проводять викладачі кафедри. Культпоходи до театрів знайомлять студентів з

культурним життям нашого міста. Краєзнавчі подорожі, що регулярно організовуються кафедрою, сприяють неформальному збагаченню культурно-теоретичними і духовними цінностями студентів і викладачів.

Особливе місце посідають консультації, що проводяться всіма викладачами кафедри. Вони спрямовані на допомогу при підготовці до практичних занять, написанні рефератів, підготовці до іспитів.

Найкращі студенти беруть участь у наукових конференціях. Це сприяє поглибленню інтересу до наукових досліджень, вихованню і розвитку культури мови, вмінню та навичкам публічних виступів, участі в дискусіях.

Знання і навички студентів, що виховуються під час вивчення курсу «Культурологія»:

знання періодизації, концептуальних проблем історії світової культури; володіння навичками пошуку потрібної інформації;

вміння здійснювати пізнавальні процеси;

вміння дати визначення не тільки того, що було в історії, а й що це означало;

вміння долати стереотипи історичного мислення;

гуманістичні ціннісні орієнтири в житті.

Таким чином, виходячи з потреби подолання переважно інформаційного типу викладання курсу культурології, кафедра прагне до максимально широкого використання методів і засобів організації навчального процесу, що забезпечують ефективне управління пізнавальною діяльністю студентів, формування у них високої культури і професіоналізму.

Рекомендована основна навчальна література

- 1) Закович О. М. Українська і зарубіжна культура. – К., 2004.
- 2) Чорний І. В. Культурологія. – К., 2004.
- 3) Радугин Л. В. Культурологія. – М., 2002, 2001, 1999, 1998.
- 4) Гуревич П. С. Культурологія. – М., 2003, 1999.
- 5) Кормич Л. І., Багацький В. В. Культурологія. – Х., 2004.
- 6) Культурологія / Под ред. А. Н. Марковой. – М., 2004.
- 7) Культурологія. История мировой культуры / Под ред. А. Н. Марковой. – М., 2000, 1998.
- 8) Культурологія / Под ред. И. М. Багдасарян. – М., 2001.
- 9) Розин В. М. Введение в культурологию. – М., 2000, 1999.

Інформаційний обсяг (зміст) дисципліни

Модуль. Культурологія (1,5/54)

Змістові модулі (ЗМ):

ЗМ 1.1. Сутність культури

1. Діяльнісний підхід у культурології.
2. Культура та природа.
3. Культура та цивілізація.
4. Компаративний аналіз культур.

ЗМ 1.2 Культура у просторі і часі

5. Еволюція культури.
6. Культурний простір та зв'язки.
7. Ідея "прогресу".
8. Контекстуалізація.
9. Етнічні культури в умовах глобалізації.

План практичних (семінарських) занять

№	Зміст	Кількість годин
	Модуль 1. Культурологія.	18
	ЗМ 1.1. Сутність культури	
1.	Семінар 1. <i>Діяльнісний підхід у культурології.</i> 1) Як готуватися до семінарів з культурології. 2) Поняття культури. Еволюція поглядів на культуру в європейській культурологічній думці. 3) Сучасне розуміння категорії „культура”, її сутність, структура та функції. 4) Культура та сучасна цивілізація. 5) Проблема походження мови.	2
2.	Семінар 2. <i>Культура та природа.</i> 1) Загальна характеристика первісної епохи та її періодизація. 2) Спосіб життя дикунів. 3) Характеристика первісних форм релігійних вірувань. 4) Палеолітичне мистецтво, його синкретичний характер, перші здобутки. 5) Людські раси і расизм.	2
3.	Семінар 3. <i>Культура та цивілізація.</i> 1) Культура варварів. Героїчний епос. 2) Трипільська цивілізація та давні індоевропейці. 3) Культура Давнього Єгипту. 4) Досягнення культури народів давньої Месопотамії. 5) Своєрідність культурної спадщини Індії та Китаю.	2

4.	<p>Семінар 4. <i>Компаративний аналіз культур.</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Антична міфологія. 2) Кріто – мікенська цивілізація. 3) Наука, література і мистецтво в Стародавній Греції. 4) Стародавні Олімпійські ігри. 5) Еллінізм. 6) Грецькі колонії на Півдні України. 	2
	ЗМ 1.2. Культура у просторі і часі	
5.	<p>Семінар 5. <i>Еволюція культури.</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Особливості культури давніх італійських народів. Культура Римської республіки. 2) Культура і побут імператорського Риму. 3) Християнська культура Візантії. 4) Європейські варвари. Мадяри і нормани. 	2
6.	<p>Семінар 6. <i>Культурний простір та зв'язки.</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Історична характеристика та особливості середньовічної культури. 2) Значення християнства для розвитку європейської культури. Монастирі та церковні ордени. 3) Середньовічні школи і університети. Схоластика. 4) Романський і готичний стиль. 5) Спадщина Середніх віків у сучасній культурі. 	2
7.	<p>Семінар 7. <i>Ідея "прогресу".</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Початок доби Відродження на півночі Італії. Флоренція. 2) Гуманізм як ідеологія Відродження. 3) Видатні представники епохи Відродження. 4) Особливості Північного Відродження. <p>формація та її культурно – історичне значення.</p>	2
8.	<p>Семінар 8. <i>Контекстуалізація.</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Науково-технічні досягнення ХУІІ – ХУІІІ століть та формування світоглядних засад європейської культури. 2) Епоха Просвітництва як культурний феномен. Основні ідеї просвітників. 3) Особливості розвитку художньої культури (бароко, класицизм, рококо). 4) Зростання ролі літератури та музики в житті суспільства. 5) “Промисловий переворот” в Англії. 	2
9.	<p>Семінар 9. <i>Етнічні культури в умовах глобалізації.</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Основні етапи розвитку світової культури у ХІХ – поч. ХХІ ст. 2) Основні художні течії ХІХ ст. 3) Естетична революція кінця ХІХ — початку ХХ століття: виникнення формалістичних напрямків у мистецтві. 4) Загострення проблем гуманізму в культурі ХХ ст. 5) Масова культура. 6) Культура доби Інтернету. 	2

Тема 1. Діяльнісний підхід у культурології.

План

- 1) Як готуватися до семінарів з культурології.
- 2) Поняття культури. Еволюція поглядів на культуру в європейській культурологічній думці.
- 3) Сучасне розуміння категорії „культура”, її сутність, структура та функції.
- 4) Культура та сучасна цивілізація.
- 5) Проблема походження мови.

Теми рефератів:

- 1) Проблема походження людини і культури
- 2) Проблема походження мови
- 3) Співвідношення понять “культура” і “духовність”
- 4) Теорія “Трьох світів” К. Поппера

Додаткові теми рефератів:

- 1) Історія терміну “цивілізація”
- 2) Людиноподібні мавпи і людська мова.

Терміни і поняття

Культура (від лат. „cultura” — оброблення, виховання, розвиток, освіта) — сукупність досягнень людського суспільства у виробничій, суспільній та розумовій діяльності, зокрема в галузі освіти, науки, мистецтва, відображає історично визначений рівень розвитку суспільства, творчих сил та здібностей людини. У широкому розумінні — все, що створено людським суспільством та існує завдяки фізичній та розумовій праці людей, на відміну від природи.

Культурна спадщина — частина матеріальної та духовної культури, яка створена минулими поколіннями, витримала випробовування часом і передається наступним поколінням як щось цінне і шановане.

Домінуюча культура — сукупність цінностей, вірувань, традицій та звичаїв, якими керується більшість членів суспільства.

Духовна культура (у вузькому розумінні) — це пізнання, моральність, виховання та просвіта, включаючи право, філософію, етику, естетику, науку, мистецтво, літературу, мову, музичний і словесний фольклор, національні риси характеру, звичаї, традиції, міфологію, віросповідання, тобто сферу свідомості, сферу духовного виробництва.

Матеріальна культура — сукупність засобів виробництва та інших матеріальних цінностей суспільства на кожній історичній стадії. До матеріальної культури відносяться засоби виробництва, житло, предмети домашнього побуту, одяг, засоби транспорту і зв'язку — все те. Що є результатом виробничої, матеріальної діяльності людини.

Громадянська освіта — це навчання людей як жити в умовах сучасної держави, як додержуватися її законів і водночас не дозволяти владі порушувати їхніх прав, добиватися від неї здійснення їхніх правомірних потреб, як бути

громадянином демократичного суспільства.

Етнос — у перекладі з старогрецької — народ, але не в соціальному, а в суто національно-племінному значенні. Це позачасова, поза територіальна, поза державна, усталена спільнота людей, що історично склалася на певній території і позначена спільністю мови, культури, побуту, традицій та звичаїв, психічного складу, історією, єдністю етнічної самосвідомості, зафіксованої у самоназві (етнонімі), а також усвідомленням єдності родового походження пі водночас несхожістю на інші етноси.

Мистецтво — 1) художня творчість в цілому — література, архітектура, скульптура, живопис, графіка, декоративно-ужиткове мистецтво, музика, танець, театр, кіно та інші види діяльності людини, що об'єднуються як художньо-образні форми відображення дійсності: спосіб виявлення творчого потенціалу особистості та задоволення її естетичних потреб; 2) у вузькому значенні — образотворче мистецтво; 3) високий ступінь виявлення майстерності в будь-якій сфері діяльності.

Національна культура синтез культур різних класів, соціальних верств і груп відповідного суспільства.

Національна свідомість та самосвідомість особистості — це усвідомлення себе часткою певної національної (етнічної) спільноти та оцінка себе як носія національних (етнічних) цінностей, що склалися в процесі тривалого історичного розвитку національної спільноти, її самореалізації як суб'єкта соціальної дійсності.

Світова культура — це синтез кращих досягнень всіх національних культур різних народів, які населяють Землю.

Художня культура — це культура виробництва мистецтва, культура його розповсюдження, пропаганди, культура його сприймання, розуміння, насолоди мистецтвом, нарешті, культура естетичного виховання.

Цивілізація — будь-яка форма існування живих істот, наділених розумом: історичні типи культур, локалізованих у часі та просторі; рівень суспільного розвитку і матеріальної культури, досягнутий даним суспільством.

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення поняття „культура” і поясніть його зміст. Порівняйте з іншими відомими Вам визначеннями цього поняття.

2. Розкрийте поняття „самобутність культури”. Чи шкодять самобутності культури запозичення?

3. Як розрізняються і як пов'язані між собою природна й культурна сфери людського існування? Покажіть на прикладі, як природний факт може стати фактом культури.

4. У чому вбачали сутність культури Марк Порцій Катон, Цицерон, Вольтер, Жан Жак Руссо, І.Кант, М.О.Бердяєв, В.І.Вернадський?

5. Що означає поняття „цивілізація”? Хто і коли застосував його до особливостей розвитку народів і культур різних регіонів і країн?

Література:

1. Бердяев М. Смысл истории. – М.,1990.
2. Босенко О.В. Реквієм по ненародженій красі (Дослідження з історії та теорії культури). – К.,1992.
3. Вернадский В. Начало и вечность жизни. – М.,1989.
4. Кнабе Г.С. Материалы к лекциям по общей теории культуры и культуре античного Рима. – М.,1993.
5. Культура против варварства. – М.,1992.
6. Мистецтво і етнос. Культурологічний аспект. – К.,1991.
7. Цивилизации и культуры. Научный альманах. Вып.1-4. – М.,1994 – 1996.
8. Энциклопедический словарь по культурологии. – М.,1997.

Тема 2.

Культура та природа.

План

- 1) Загальна характеристика первісної епохи та її періодизація.
- 2) Спосіб життя дикунів.
- 3) Характеристика первісних форм релігійних вірувань.
- 4) Палеолітичне мистецтво, його синкретичний характер, перші здобутки.
- 5) Людські раси і расизм.

Теми рефератів:

- 1) *Культура австралійських аборигенів*
- 2) *Шамани*
- 3) *Первісне мистецтво Європи*
- 4) *Людські раси*

Додаткові теми рефератів:

- 1) *Культура бушменів*
- 2) *Расизм.*

Терміни і поняття

Анімізм (від латин. „anima” — душа) — уявлення первісних людей про безсмертя душі й про можливість існування її окремо від тіла; наділення природних явищ людськими якостями.

Антропогенез — виникнення людини, процес виділення людини з тваринного світу, олюднення мавпи під впливом суспільної практики.

Антропоморфізм — наділення явищ природи, тварин, предметів і фантастичних створінь людськими властивостями, а також уявлення божества в образі людини.

Архетип (від грецьк. „arche — початок, „typos” — образ) — прообраз, первісна форма.

Етногенез — походження народів як історико-етнічних спільнот.

Ідеографія (від грецьк. „idea” — поняття, ідея, „grapho” - пишу) – система письма, яка складається з ідеограм. Останні позначають зміст, суть слова, є його умовним знаком. У деяких народів ідеографія існує й досі, наприклад, китайське письмо. Досить досконалыми ідеограмами є сучасні цифри і арифметичні знаки.

Інцест — одруження безпосередніх родичів (батько-дочка, мати-син, брат-сестра).

Магія (від грецьк. „mageia” — чародійність) — віра в надприродну можливість впливу практичної дій людини на об’єктивну дійсність; ряд символічних дій та ритуалів із заклинаннями і обрядами.

Матріархат — форма первіснообщинного суспільства, в якому родові групи утворювалися на основі спорідненості за жіночою (материнською) лінією з провідним становищем жінки у господарчому і суспільному житті.

Мезоліт — епоха кам’яної доби, що була перехідною між палеолітом і неолітом. За мезоліту поширюються лук, стріли, плоскі гарпуни з рогу благородного оленя.

Міф — давнє уявлення народів про походження життя на Землі та явищ природи, про легендарних героїв, богів, про щось фантастичне, вигадане, неіснуюче.

Міфологія — форма суспільної свідомості, що несе в собі узагальнене та водночас персоніфіковане уявлення народів про світ речей та явищ. Відзначається нерозчленованістю світу реальності та уяви і реалізується в ритуалах і магії.

Неоліт — новий кам’яний вік, заключний період кам’яної доби. В цілому неоліт датується періодом від VI до II тис. До н.е., хоча у деяких районах — на Близькому та Середньому Сході, в Індії та Китаї — неоліт тривав лише до початку IV тис. До н.е.

Ойкумена — заселена людьми земля.

Палеоліт — давній кам’яний вік, перша, раніша епоха кам’яної доби. Датується від виникнення людини до 10 тис. Років тому.

Петрогліфи — стародавні зображення на скелях, каменях, стінах печер тварин, птахів, людей, знаків.

Піктографія — один з перших видів писемності – зображення предметів, явищ і подій за допомогою умовних знаків, малюнків.

Проміскуїтет (від латин. „promiscuus” — змішаний, спільний) — термін для позначення нічим не обмежених статевих відносин; невпорядковані шлюбні відносини між чоловіками і жінками.

Ритуал — особлива програма поведінки, в якій актуалізується зв’язок колективу з минулими нормами життя предків.

Синкретизм—(від грецьк. – з’єднання), нерозділеність, властива нерозвинутому стану якогось явища (напр., мистецтва на стадії первісної культури, коли музика, спів, поезія, танець ще не були відділені один від одного) .

Табу— у первісних народів заборона певних слів, дій, предметів, порушення якої нібито неминуче спричиняє тяжке покарання, щось заборонене, чого не можна торкатися.

Тотем — тварина, рослина, інколи неживий предмет або явище природи, які були об’єктом поклоніння роду або племені та їхнім охоронцем; герб племені із зображенням тотема.

Тотемізм — віра в існування прабатька окремого роду, людини — певної тварини, рослини; культ тварин і рослин.

Фетиш — неживий предмет, який, за уявленнями віруючих, наділений надзвичайною, чудодійною силою і служить об'єктом обожнення; об'єкт сліпого поклоніння; річ або людина, перед якою сліпо схиляються.

Фетишизм (від франц. „fetiche” — ідол, талісман) — віра в надприродні властивості матеріальних предметів, як природних, так і зроблених людиною.

Питання для самоперевірки

1. Які основні особливості первісного етапу культури?
2. Що таке міф? Яка його роль у первісній культурі?
3. У чому полягають основні особливості палеолітичного образотворчого мистецтва?
4. Назвати найдавніші форми релігійних вірувань. Які із них є обов'язковими елементами світових релігій. Навести приклади.

Література:

1. Елинек Ян. Большой иллюстрированный атлас первобытного человека. — 3-е изд. — Прага: АРТІЯ, 1985.
2. Семеникова Л.И. Цивилизации в истории человечества. — Брянск, 1998.
3. Словарь искусств. — М., 1996.
4. Тайлор Э. Первобытная культура. — М., 1989.
5. Токарев С.А. Ранние формы религии. — М., 1990.
6. Фрезер Д.Х. Золотая ветвь. — М., 1980.
7. Чмихов М.О. Давня культура: Навч. посібник. — К., 1998.

Тема 3.

Культура та цивілізація

План

- 1) Культура варварів. Героїчний епос.
- 2) Трипільська цивілізація та давні індоєвропейці.
- 3) Культура Давнього Єгипту.
- 4) Досягнення культури народів давньої Месопотамії.
- 6) Своєрідність культурної спадщини Індії та Китаю.

Теми рефератів:

- 1) Трипільські протоміста
- 2) Мегаліти
- 3) Єгипетські піраміди
- 4) Місто Вавілон
- 5) Махабхарата
- 6) Цинь Ши-хуанді та його поховання.

Додаткові теми рефератів:

- 1) Героїчний епос доби варварства (на вибір: ірландські або скандинавські саги, Калевала, олонхо)
- 2) Рамаєна
- 3) Образотворче мистецтво Давнього Єгипту.

Терміни і поняття

Вавилон — столиця стародавньої Вавилонії; руїни Вавилону лежать на лівому березі Євфрату, приблизно 120 км на південь від сучасного Багдаду. Вавилонці називали його "Бабілі" — "Ворота божі".

Висячі сади Семіраміди — оперті на стовпи платформи терас, на яких у насипному ґрунті росли екзотичні дерева та кущі.

Гільгамеш — міфічний цар міста Урука, герой давньовавилонського епосу. Був на дві третини богом, а на одну третину — людиною; вчинив багато героїчних подвигів, прагнучи досягти безсмертя.

Дхарма — одне з центральних понять індуїзму, яке означає пануючий над світом вічний моральний закон.

Жрець — особа, що займалася відправою релігійних обрядів у язичників. Жрець здійснював жертвоприношення божеству, слідкував за вшануванням богів, доглядав за статуями богів і за священними тваринами, молився їм і приносив жертви, приймав дари від віруючих. Найбільшого розвитку жрецтво досягло в Єгипті, Індії, Іудеї. Жерці звільнялися від будь-яких податків.

Зіккурат — висока ступінчаста храмова вежа зі святинями-алтарями.

Ієрогліф — фігурний знак ідеографічного письма. При такому принципі письма використовуються не букви, які відповідають звукам, а малюнки чи особливі знаки, що відповідають цілим словам або частинам слова (у давньоєгипетській, китайській, японській та інших мовах). Ієрогліфи почали використовуватися з IV тис. до н.е. Ієрогліфічними написами прикрашали стіни храмів, будівель, гробниць, пам'ятників.

Іригація — штучне зрошення землі за допомогою спеціальних пристроїв.

Клинопис (клинописне письмо) — тип письма. Знаки в клинописі мали клиноподібну форму, вичавлювали їх на сирій глині прямокутною паличкою. Цей тип письма застосовували в Передній Азії з кінця IV до кінця I тис. до н.е. Клинопис виник у Шумері на основі шумерського ієрогліфічного письма. Пізніше його запозичили ассирійці, вавилоняни, урартці, хетти, перси та ін. Вперше розшифрував клинопис (перський) у 1820 р. Ф. Гротенд. Різні види клинопису дешифровано в XIX-XX ст. Знаки клинопису відображають і цілі поняття, і окремі звуки.

Нірвана — центральне поняття джайнізму і буддизму, яке означає вищий стан, мету людських прагнень.

Папірус — багаторічна трав'яниста рослина родини осокових. Батьківщина папірусу — тропічна Африка; у стародавніх єгиптян — сувій із склеєних стрічок, вирізаних із стеблин папірусу, попередник паперу; стародавній рукопис, написаний на матеріалі з папірусу. Крім того, з папірусу виготовляли одяг, циновки тощо.

Пергамент — спеціально оброблена шкіра молодих тварин, що до винайдення паперу використовувалася як матеріал для письма, документ, написаний на такому матеріалі.

Санскрит (буквально — *очищений, оброблений*) — одна з головних давньоіндійських мов. Відрізнялась суворо нормалізованою та уніфікованою граматиною. Вчений брахман (жрець) Паніні, який жив у V-IV ст. до н.е., створив першу в Індії нормативну граматику санскриту. Санскритом написані визначні літературні та релігійні пам'ятки: "Веди" і епос "Махабхарата".

Семіти — група народів, батьківщиною яких, напевно, був теперішній Арабський півострів. Семітська культура — одна з найдавніших розвинених культур людства, а семітське письмо (фінікійське) лягло в основу грецького алфавіту, з якого розвинулись латинський алфавіт і кирилиця (слов'янська азбука).

Увей — недіяння. Основний спосіб досягнення Дао. Недіяння означає невтручання в природні процеси, принцип ненанесення шкоди природі; це дія, погоджена із законами світобудови.

Упанішади (санскр. — *таємне знання*) — пам'ятники давньоіндійської літератури, зібрання 108 філософських творів, релігійно-філософські коментарі до Вед, що утворюють заключну частину ведичної літератури — веданту ("кінець Вед"). Упанішади є основою всіх ортодоксальних (які приймають авторитет Вед) релігійно-філософських систем Індії.

Фанза — традиційне китайське житло.

Фенікс — у міфології стародавніх народів (єгиптян, фінікійців) — чарівний, казковий птах, який проживши кілька сот років, спалював себе, а потім знову воскресав, поставав з попелу молодим і оновленим; символ вічного оновлення, відродження, невмирущості, безсмертя.

Питання для самоперевірки.

1. Які основні фактори виникнення цивілізацій Стародавнього Сходу? Як своєрідність природнокліматичних умов у цих регіонах позначилася на особливостях їхніх культур?

2. Що означає поняття „Східна деспотія”?

3. Де було складено перші астрономічні календарі та правові кодекси?

4. Де вперше в історії культури зародилася така її риса, як гуманізм?

5. Яка цивілізація володіла досконалою системою водопроводу та каналізації, якої не мала жодна інша стародавня культура?

6. Коли в давньоіндійському суспільстві почав складатися суто індійський феномен – станово-кастова система? Де вперше були теоретично обґрунтовані морально-правові мотиви поділу суспільства на варни?

7. Як називалося вчення, яке протистояло брахманізму і виступало проти нерівності каст?

8. Назвіть основні принципи буддизму.

Література.

1. Васильев Л.С. Культы, религии, традиции в Китае. – М., 1970.
2. Васильев Л.С. история религий Востока. – М., 1988.
3. Васильев Л.С. История Востока: В 2-х т. – М., 1994.
4. Вейнберг И.П. Человек в культуре древнего Ближнего Востока. – М., 1986.
5. Виноградова Н.А., Каптерева Л., Стародуб Т.Х. Традиционное искусство Востока: Терминологический словарь. – М., 1997.
6. Древние цивилизации. – М., 1990.
7. Корнев В.И. Буддизм и его роль в общественной жизни стран Азии. М., 1993.
8. Немировский А.И. Мифы и легенды Древнего Востока. – М., 1994.
9. Ольденбург С.Ф. Культура Индии. – М., 1991.

Тема 4.

Компаративний аналіз культур

План

- 1) Антична міфологія.
- 2) Кріто – мікенська цивілізація.
- 3) Наука, література і мистецтво в Стародавній Греції.
- 4) Стародавні Олімпійські ігри.
- 5) Еллінізм.
- 6) Грецькі колонії на Півдні України.

Теми рефератів:

- 1) Кріто – мікенська цивілізація,
- 2) Олімпійські ігри
- 3) Давньогрецький театр
- 4) Давньогрецька скульптура
- 5) Елліністична Олександрія

Додаткові теми рефератів:

- 1) Давньогрецький вазопис.
- 2) Грецькі міста на Півдні України.
- 3) Афінський Акрополь

Терміни і поняття

Агора (грецьк. "агога" — площа) — у стародавніх греків назва народних зборів, а також місця, де вони відбувалися. Звичайно агора — центральна торгова площа міста. Довкола агори стояли храми, адміністративні, торгові та інші споруди.

Академія — Платонова філософська школа в Афінах, заснована в 387 р. до н.е. (як товариство приятелів філософії) і ліквідована в 529 р. н.е. імператором Юстиніаном. Назва походить від героя Академа, якому був присвячений гай, де збирався Платон зі своїми приятелями.

Акрополь (грецьк. akropolis, "akros" - верхній, "polis" — місто) — укріплена частина давньогрецького міста, розташована на узвишші, так зване горішне місто. Акрополь — спочатку фортеця, з VIII ст. до н.е. — релігійний, культурно-громадський центр. Найбільш відомий Акрополь в Афінах.

Басилевс — голова роду в античній Греції,

Корифей — провідний вчений, актор, письменник — людина, яка здобула славу завдяки великій творчій праці.

Лаокоон — персонаж давньогрецьких епічних переказів про Троянську війну, жрець Аполлона в Трої. За міфами, Лаокоона і двох його синів задушили змії.

Лікей (грецьк. Лікейон) — філософська школа в Афінах, заснована Арістотелем близько 335 р. до н.е., закрита імператором Юстиніаном у 529 р. н.е.

Лінійне письмо А — стародавня форма писемності, яку використовували минойці. Не розшифроване.

Лінійне письмо Б — адаптована форма лінійного письма А, якою користувалися микенці.

Музи — грецькі богині мистецтв. За грецькою міфологією, було їх дев'ять і жили вони на горі Парнасі та у священному гаї Геліконі (на північ від Коринфської затоки).

Парфенон — храм богині Афіни в афінському Акрополі, збудований архітекторами Іктіном і Каллікратом у 447-438 рр. до н.е. У візантійський період перетворений на християнський храм, під час турецької окупації — у порохований склад; зруйнований у 1687 р. внаслідок вибуху пороху.

Перипетр — чотиригранна споруда, яка оточена колонами.

Поліс — античне місто-держава, до якого входили власне місто і прилегла до нього територія.

Портик — крита галерея з колонами (колонада), що прилягає до будинку (біля входу чи збоку).

Пропілеї (від грецьк. "prōpylaion" — парадний вхід) — у давньогрецькій архітектурі — парадний вхід, монументальні ворота, проїзд, оформлені симетрично розміщеними портиками з пілонами та колонадами.

Яблуко розбрату — яблуко, яке мала одержати з рук давньогрецького героя Паріса найгарніша з трьох богинь — Гера. Афіна чи Афродіта за відомим давньогрецьким міфом. Цей вислів став крилатим і означає якусь річ, що викликає суперечки між людьми. Присудження Парісом яблука Афродіті призвело до Троянської війни.

Гедонізм (від грецьк. "гедоне" — розкіш) — етичне вчення, яке стверджує, що почуття насолоди є метою всієї поведінки людини.

Гетера — у Стародавній Греції освічена незаміжня жінка, що вела вільний спосіб життя; жінка легкої поведінки.

Еллінізм — період грецької історії та культури від Александра Македонського до виникнення Римської імперії. Одним з головних осередків елліністичної культури була Александрія Птолемеїв.

Кініки — одна з філософських шкіл у Стародавній Греції. Висунули ідеал безмежної духовної свободи особистості, незалежність від матеріальних потреб.

Музей — храм Муз. У птоlemeївській Александрії — центр наукового життя, знань, приміщення, де жили і працювали вчені і винахідники з різних грецьких держав. Виник у III ст. до н.е., а в III ст. н.е. був зруйнований.

Міми — короткі драматичні сценки з життя звичайних городян.

Папірологія — наука, яка займається читанням, поясненням, вивченням і виданням давніх текстів на папірусі.

Піетет — глибока повага до когось, чогось; благоговіння.

Симпозіум — у давніх греків і римлян — бенкет з музикою, розвагами й бесідами: нарада з наукової проблеми, як правило, міжнародна.

Стоїк — прихильник наряду стоїцизму в античній філософії, що вимагав від людини повної безроздільної влади над своїми пристрастями і підкорення пануючій у світі необхідності.

Питання для самоперевірки.

- 1) Розкрийте поняття античності. Якими рисами антична культура відрізняється від решти стародавніх цивілізацій?
- 2) Охарактеризуйте основні етапи розвитку античної культури.
- 3) Коли і у вигляді чого починається справжній триумф античного стилю?
- 4) Що стало найважливішим досягненням античного періоду у давньогрецькій культурі?
- 5) Яку назву мала поетична культура, яку Сапфо прищеплювала своїми строфами та яку поширював хор дівчат у давній Греції?
- 6) Коли давньогрецька культура піднялася на найвищий щабель свого розвитку?
- 7) Яку добу в історії культури називають епохою синтезу культур?

Література:

1. Антична культура: довідник. — К., 1993.
2. Винничук Л. Люди, нравы и обычаи Древней Греции и Рима. — М., 1988.
3. Гаспаров М.Л. Занимательная Греция. Рассказы о древнегреческой культуре. — М., 1995.
4. Гловацька К. Міфи давньої Греції. — Вид. 4-е, доп. — К., 1991.
5. Голованів С.О., Крижанівська В.В. Історія культури Стародавнього світу, середніх віків та відродження: Лекції для вищих навчальних закладів. — К., 1997.
6. Керам К. Боги, гробниці, учёные. — М., 1960.
7. Марру А.И. История воспитания в Античности (Греция). — М., 1998.
8. Шанин Ю.В. Герои античных стадионов. — М., 1990.

Тема 5.

Еволюція культури.

План

- 1) Особливості культури давніх італійських народів. Культура Римської республіки.
- 2) Культура і побут імператорського Риму.
- 3) Християнська культура Візантії.
- 4) Європейські варвари. Мадяри і нормани.

Теми рефератів:

- 1) Римська армія
- 2) Римські водогони і каналізація.
- 3) Римські терми.
- 4) Візантійські ікони.
- 5) Кораблі та походи вікінгів.

Додаткові теми рефератів:

- 1) Культура етрусків
- 2) Пантеон в Римі
- 3) Храм Святої Софії в Константинополі.

Терміни і поняття

Авгури — жерці в Стародавньому Римі, які шляхом ворожіння вміли нібито вгадувати майбутнє.

Аврора — в римській міфології богиня ранкової зорі, світанку.

Агіографія (грецьк. "hagios" - святий, "grapho" - пишу,) — жанр церковної літератури, який включає розповіді про життя святих ("житія"), про діяння мучеників ("мартирологи"), легенди про монахів. З часом імена святих стали пов'язувати з певними днями в році, а житія об'єднувати в календарні збірники ("мінеї"), які використовувались під час богослужіння.

Апсида (від грецьк. "hapsis" — склепіння) — виступ споруди, напівокруглий, прямокутний, багатокутний у плані, перекритий півкуполом або зімкненим півсклепінням.

Аскетизм (від грецьк. монах, самотник) — обмеження або пригнічення почуттєвих бажань, добровільне перенесення фізичної болі, самотності.

Астрологія — середньовічна наука, яка досліджувала вплив зірок і планет на долю людини, займалась віщуванням за розташуванням зірок.

Біблія (від грецьк. — книги) — збірник священних книг християнської та частково іудейської релігій. В III ст. до н.е. була перекладена з давньоєврейської на давньогрецьку мови. Цей переклад за числом його учасників називається "Септуагінта" (латин, "сімдесят"). В кінці IV — на початку V ст. Блаженний Ієронім переклав Біблію на латинську мову. Цей переклад називається "Вульгата".

Базиліка (від грецьк. "basilike" — царський дім) — приміщення для судових засідань і торгових угод у формі витягнутого прямокутника з великим залом, розділеним вздовж двома рядами колон на частини (нефи), які мали самостійні перекриття.

Ікона (від грецьк. "eikon" — образ, зображення) — в церквах так званої апостольської традиції (насамперед, православні та католицькі) — зображення Ісуса Христа, Діви Марії, священних персонажів старозавітної та новозавітної історії (патріархів, царів, апостолів, пророків), християнських святих і сюжетів, які зв'язані з їхніми діяннями.

Капітолій — підвищення, горб у Римі, на якому розташовані палаци, музеї; в давнину на цьому підвищенні, яке мало значення фортеці, розміщувались храми, присвячені Юпітеру, Мінерві та Юноні.

Колізей — один з найбільших амфітеатрів у Римі збудований імператором Веспасіаном (69 – 79 рр.) і Титом (79 – 82 рр.). Значна його частина збереглася до наших днів

Марс – у давніх римлян бог війни.

Марсове поле — територія на березі Тибру в Римі, місце народних зборів.

Меркурій — римський бог тваринництва, торгівлі та доріг синонім посланця.

Пастораль — твір (головним чином драматичний), що ідилічно зображує життя простих людей (первісне — пастухів).

Педагог — раб, частіше за все грек, якого батьки-римляни зобов'язали спостерігати за їхніми дітьми в школі.

Понтифік — жрець, у віданні якого був нагляд за всіма громадськими богослужбами, складанням літописів і календаря. Колегію понтифіків очолював великий понтифік (понтифікс максимус).

Портик — крита колонада вздовж стіни. В Римі портики з'явилися тільки в II ст. до н.е.

Сага — давньоскандинавське і давньоірландське епічне сказання про легендарних героїв у прозових творах з віршованими вставками; взагалі сказання, перекази.

Теракота — суміш з глини і піску, яка застосовувалась для виготовлення черепиці та невеликих керамічних статуєток.

Тога — верхній одяг давніх римлян у вигляді плаща без рукавів.

Тріумф — у стародавньому Римі урочистий в'їзд у столицю полководця-переможця, блискучий успіх, перемога, торжество.

Туніка — у Стародавньому Римі довгий чоловічий і жіночий одяг типу сорочки з короткими рукавами або без них, переважно білого кольору, який носили під тогою; костюм, то нагадує за своїм кроєм такий одяг.

Флора — у стародавніх римлян богиня квіток, рослинності, весни.

Питання для самоперевірки

1. Розкрийте значення культури етрусків та інших давніх італійських народів.
2. Чи дійсно давньоримська культура не була самостійною і лише копіювала давньогрецьку?
3. Чому час правління Октавіана Августа називають “золотим віком” римської літератури?
4. В чому полягає утилітаризм архітектури і мистецтва Стародавнього Риму?
5. Охарактеризуйте вплив християнства на пізньоримську культуру.
6. Які ознаки характеризують початок середньовічного світосприймання в Європі?
7. Де і коли виникло християнство? В чому проявився вплив християнської теології і церкви на розвиток культури? Навести приклади.

Література:

1. Антична культура: Довідник. — К., 1993.
2. Античная культура: Словарь-справочник / Под ред. В.Н. Ярхо. — М., 1995.
3. Бонпар А. Культура Древнего Рима. — Т 1. — М., 1985.
4. Винничук Л. Люди, нравы и обычаи Древней Греции и Рима. — М., 1988.
5. Голованов С.О., Крижанівська В.В. Історія культури стародавнього світу, середніх віків та відродження: Лекції для вищих навчальних закладів. — К., 1997.
6. История мировой культуры: Наследие запада. Античность. Средневековье. Возрождение: К Яким було основне завдання готики? урс лекцій / Под ред. С. Д. Серебряного. — М., 1998.
7. Кнабе Г.С. Материалы к лекциям по общей теории культуры и культуры античного Рима. — М., 1993.
8. Культура Древнего Рима: В 2-х т. / Под ред. Е.С. Голубцова. — М., 1985.
9. Куманецкий К. История культуры Древней Греции и Рима: Пер. с пол. — М., 1990.
10. Лисовой Н.А., Ревяко К.А. Античный мир в терминах, именах и названиях: Словарь-справочник по истории и культуре Древней Греции и Рима. — Минск, 1996.
11. Маркс Энтони, Тинджэй Грехем. Римляне. — М., 1999.
12. Підлісна Г.Н. Світ античної літератури. — 2-е вид. — К., 1989.
13. Словник античної міфології. — К., 1989.

Тема 6.

Культурний простір та зв'язки

План

- 1) Історична характеристика та особливості середньовічної культури.
- 2) Значення християнства для розвитку європейської культури. Монастирі та церковні ордени.
- 3) Середньовічні школи і університети. Схоластика.
- 4) Романський і готичний стиль.
- 5) Спадщина Середніх віків у сучасній культурі.

Теми рефератів:

- 1) Середньовічні монастирі та церковні ордени.
- 2) Середньовічні європейські університети.
- 3) Феодальний замок та помістя.
- 4) Готичний стиль.

Додаткові теми рефератів:

- 1) Романський стиль
- 2) Середньовічні цехи
- 3) Середньовічні європейські парламенти.

Терміни і поняття

Альма-матер — старовинна студентська назва університету, переносно — місце, де хтось вчився, виховувався.

Вітраж — малярство на склі; картина або узор з кольорового скла (у вікнах, дверях).

Готика — стиль, який став заключним етапом європейського середньовічного мистецтва; в більшості країн готичний стиль розвивається в XIII-XIV ст. а в деяких — пізніше. В архітектурі характеризується стрімкими, високими будівлями, шпилястими завершеннями, стрілчастими склепіннями та арками, витонченістю кам'яного різьблення, вітражами.

Канон (букв. норма, правило) — головне правило, положення якогось напрямку, вчення; те, що є традиційною, обов'язковою нормою; система принципів, яких повинен дотримуватись художник в своїй творчості.

Квадривіум — підвищений курс освіти в середньовічній школі. За цим курсом передбачалося вивчення чотирьох предметів: музики, арифметики, геометрії, астрономії.

Куртуазна література — література західноєвропейського середньовіччя, присвячена оспівуванню рицарської честі, кохання.

Мініатюри — ілюстрації до рукописних книг. Композиції цих ілюстрацій були гармонійними, пози і рухи персонажів легкі, невимушені, старанно вимальовувався орнамент.

Мозаїка — сюжетні чи орнаментні композиції, зроблені з природного кольорового каменю, смальти, керамічної плитки. Мозаїка, а також фрески відносяться до монументального живопису.

Менестрелі — в середні віки (XII-XIII ст.) професійні мандрівні співаки та музиканти у Франції та Англії, носії народних пісенних традицій. Оспівували лицарські подвиги та служіння дамам.

Мінезингери — в середньовічній Німеччині і Австрії поети-співці, які виконували свої пісні у супроводі струнного інструменту, оспівуючи прекрасну даму.

Містерія (від грецьк. — таїнство) — духовна драма в середньовічній Європі, яка брала свої сюжети з Святого писання.

Нібелунги — "діти туману" (сканд.), міфічний рід володарів чудесного золотого скарбу з найдавнішої пам'ятки німецького героїчного епосу "Пісня про Нібелунгів".

Оранта — в ранньому церковному малярстві зображення людської фігури з молитовно розпростертими і піднятими вгору руками, пізніше — тип образу Богоматері.

Романський стиль — художній стиль середньовічної Європи, який охоплював у своєму розвитку X—XII ст. Термін запроваджений за аналогією "романські мови" і вказує на спадкоємність від Риму.

Смальта — кольорове, непрозоре скло для мозаїчних робіт.

Спіритизм — таємничість, зв'язок з неземними істотами.

Серенада — у середньовічній поезії трубадурів — вітальна пісня (в Італії та Іспанії виконувалась на честь коханої під її вікнами); вид ліричного музичного твору.

Скальд — поет-співець воєнних подвигів у давній Ірландії та Скандинавії (IX-XIII ст.).

Скрипторій (латин, scriptorius — письмовий) — майстерня, в якій працювали переписувачі рукописних книг. Скрипторії були при монастирях у країнах Західної Європи (VI-XII ст.).

Схоластика (від грецьк. "scolasticos" — учений, шкільний) — загальна назва середньовічної філософії, яка викладалась в тодішніх університетах. Термін став символом розумування, догматизму і беззмістовності, формального знання. Головним її центром став Паризький університет.

Теологія (від грецьк. "theos" — бог, "logos" — слово, вчення) — богослов'я, сукупність релігійних доктрин, наука про бога й догмати релігії.

Трактат — науковий твір у формі міркування.

Тривіум — три предмети, що їх вивчали у школах Середньовіччя: граматики, риторика, діалектика.

Трубадури — в середньовічній культурі провансальські мандрівні поети-співці XI-XIII ст., творчість яких була тісно зв'язана з лицарською культурою, з оспівуванням подвигів і їх кохання, земних радощів; ті, що прославляють когось або щось.

Трувери — французькі середньовічні придворні співці-поети (XII-XIII ст.), часто автори слів та музики. Також писали повісті, романи, драми, ліричні вірші. Творчість труверів склалась під впливом поезії — трубадурів, була близька народу, визначалась близькістю до фольклору.

Університет -- вищий навчально-науковий заклад, що об'єднує у своєму складі кілька факультетів, готує спеціалістів з багатьох галузей знань та є значним осередком науково-дослідної роботи.

Фарс — вид середньовічного народного театру комедійно-сатиричного характеру.

Питання для самоперевірки:

1. Яким було основне завдання готики? Назвіть найвідоміші готичні собори Європи.
2. Де і коли виникають перші університети? Хто їх засновував та які науки вивчалися в них?
3. Ректором якого університету у 1481/82 роках був виходець із Дрогобича Юрій Котермак?
4. З якою метою було створено інквізицію?
5. Хто такі трубадури, трувери і міннезінгери?

Література.

1. Гофф Ж. Ле. Цивілізація середньовічного Запада. — М., 1992.
2. Городская культура. Средневековье и начало нового времени. — Л., 1986.
3. Гуревич А.Я. Проблемы народной средневековой культуры. — М., 1981.
4. Гуревич А.Я. Культура и общество средневековой Европы глазами современников. — М., 1989.
5. Даркевич В.П. Народная культура средневековья. — М., 1981.
6. Жизнеописания трубадуров. — М., 1993.
7. Иванов К.А. Многоликое средневековье. — М., 1996.
8. Иванов К.А. Трубадуры, труверы и миннезингеры. — М., 1997.
9. Поэзия вагантов. — М., 1975.

Тема 7. *Ідея "прогресу".*

План

1. Початок доби Відродження на півночі Італії. Флоренція.
2. Гуманізм як ідеологія Відродження.
3. Видатні представники епохи Відродження.
4. Особливості Північного Відродження.
5. Реформація та її культурно – історичне значення.

Теми рефератів:

- 1) Флоренція доби Відродження
- 2) Леонардо да Вінчі
- 3) Мікеланджело
- 4) Альбрехт Дюрер
- 5) Мартін Лютер та початок Реформації

Додаткові теми рефератів:

- 1) Ієронім Босх
- 2) легенда про Доктора Фауста
- 3) "Полювання на відьом".

Терміни та поняття

Булла — папська грамота, послання.

Відродження (французьк. Renaissance, італійськ. Rinascimento) — епоха в історії культури країн Західної та Центральної Європи, почалася, в Італії в XIV ст. Термін „Відродження” запровадив італієць Дж. Базарі в XVI ст. на означення зв’язку з античною мистецькою спадщиною. Стверджувався новий світогляд — гуманізм, ідеал розкріпаченої творчої особистості. Художники епохи Відродження послідовно оволодівали методами художнього відображення дійсності — відтворення об’єму, простору, світла, людської фігури й реального середовища — інтер’єру, пейзажу.

Гуманізм — людяність, принцип світогляду, в основі якого лежить переконання про безмежність можливостей людини, її здатність до досконалості.

Єресь (від грецьк. — опановую, вибираю, переконую) — точка зору, яка спростовує релігійний догмат і є виявом „вільного розуму” щодо визначення й тлумачення релігійних настанов.

Мадонна — у католицизмі назва Богородиці, а також її зображень в образотворчому мистецтві.

Передвідродження (Проторенесанс) (від грецьк. „protos” — перший і Ренесанс) — період історії італійської культури (XIII — початок XIV ст.), що передував Відродженню, процес визрівання його культури в пізньому Середньовіччі, пробудження інтересу до античної спадщини, традицій античного світу, людської особистості, певних аспектів реального світу. Характеризувався ростом світських тенденцій.

Першодруки (інкунабули) — перші книги, видані друкарським способом у XV ст.

Північне Відродження — на відміну від італійського Ренесансу для Північного Відродження (Нідерланди, Німеччина, Франція) була характерна велика прихильність до середньовічного менталітету, інтерес до індивідуалізованого образу людини, бездуховних проявів особи.

Ренесанс — період епохи Відродження (XIV — початок XVII ст.), коли розвинулася нова ідеологія та культура, виник новий світогляд — гуманізм; архітектурний стиль епохи Відродження.

Реформація — широкий суспільний рух в Західній та Центральній Європі XVI ст.; форма боротьби проти католицької церкви. Почалась в Німеччині, поклала початок протестантизму.

Утопія — зображення ідеального суспільного устрою, позбавлене наукового обґрунтування; нереальний, нездійснений практично план соціальних перетворень; місце, якого нема, вигадка.

Шрифт — накреслення, написання літер; друкарський матеріал у вигляді літер та різних знаків для друкарського набору.

Питання для самоперевірки

- 1) Хто і коли ввів термін „Відродження” в ужиток? Чому так називається епоха в розвитку європейської культури ?
- 2) На скільки етапів поділяється епоха Відродження і як називається етап, що передував першому етапу Ренесансу?
- 3) У чому полягають особливості італійського Відродження?
- 4) У чому полягають особливості Північного Відродження ?
- 5) Кого вважають першим гуманістом Італії ? Чому?
- 6) У чому полягає суть духовної революції Мартіна Лютера ?
- 7) Назвіть основні розходження між католицизмом та протестантизмом.

Література.

1. Джорджо Вазари. Жизнеописания наиболее знаменитых живописцев, ваятелей и зодчих эпохи Возрождения. – С-Пб., 1992.
2. Гуковский М.А. Итальянское Возрождение. – 2-е изд. – Л., 1990.
3. Культура эпохи Возрождения и Реформации. – М., 1981.
4. Ревуненкова Н.Ф. Ренессансное свободомыслие и идеология Реформации. – М., 1988.
5. Рутенберг В.И. Титаны Возрождения. – 2-е изд. – С-Пб., 1991.
6. Культуры мира. Энциклопедия для детей. – Т.21. – М., 2004.

Тема 8.

Контекстуалізація

План.

1. Науково-технічні досягнення XVII – XVIII століть та формування світоглядних засад європейської культури.
2. Епоха Просвітництва як культурний феномен. Основні ідеї просвітників.
3. Особливості розвитку художньої культури (бароко, класицизм, рококо).

4. Зростання ролі літератури та музики в житті суспільства.
5. “Промисловий переворот” в Англії.

Темати рефератів:

- 1) Галілео Галілей та початок сучасної науки
- 2) Стиль бароко
- 3) Стиль класицизму
- 4) Французька Енциклопедія та енциклопедисти
- 5) Створення перших залізниць

Додаткові теми рефератів:

- 1) Виникнення опери
- 2) Версаль
- 3) Рококо
- 4) Рембрант

Терміни та поняття

Абсолютизм — необмежена монархія, форма правління, за якої верховна влада повністю належить монархові (царю, імператору, королю).

Бароко (від італ. „barocco” — вигадливий, химерний) — один із провідних художніх стилів кінця XVI — середини XVIII ст. Виник в Італії, поступово поширився в інших країнах Європи та Латинській Америці. Мистецтву бароко властиві грандіозність, пишність, динаміка, патетична піднесеність, інтенсивність почуттів, пристрасть до ефективних видовищ, поєднання ілюзорного та реального, сильні контрасти масштабів і ритмів, світла та тіні.

Британський музей — один з найбагатших музеїв світу, відомий своїми збірками документів різних культур і епох та багатою бібліотекою. Заснований у 1753 р. на основі приватних збірок.

Деїзм (від латин. „деїз” — бог) — форма віри, яка виникла в епоху Просвітництва і визнавала, що хоч Бог і існує в світі як його першопричина, однак після створення світу рух світотворення здійснюється без його участі.

Кантата — великий музичний твір урочистого або лірико-епічного характеру для хору, соліста і оркестру.

Класицизм (від латин. „classicus” — взірцевий) — один з основних напрямів у європейській літературі й мистецтві XVII-XVIII ст.. зразком для якого було класичне (давньогрецьке й давньоримське) мистецтво.

Лібрето — словесний текст вокального музично-драматичного твору.

Лувр — колишній палац французьких королів у Парижі, який після Великої французької революції перетворили у перший загальнодоступний музей. Під час його заснування у 1793 р. Мав 117 античних статуй з королівської збірки; тепер за своїми археологічними, історичними й художніми збірками належить до найбагатших музеїв світу.

Опера — музично-драматичний твір, в якому діючі особи не говорять, а співають у супроводі симфонічного оркестру. В опері використовуються різноманітні види вокальної та інструментальної музики. В рамках опери можливе втілення великого ідейного змісту.

Рококо (франц. *rococo*) — стиль, що набув розвитку в європейських пластичних мистецтвах першої половини XVIII ст. Рококо виник у Франції. Для цього стилю характерна декоративність, химерність та фантастичність орнаментальних мотивів, вигадливість форм. Відрізняється примхливо-вишуканим оздобленням інтер'єрів приміщень, манірністю образів. Напрям рококо відрізняється від стилю бароко в основному дрібнішими та складнішими формами, вигнутими й переплетеними лініями.

Салон — 1) назва періодичних, спершу офіційних виставок сучасного мистецтва у Франції. З XVII ст. такі виставки влаштовувались у Парижі; 2) будинок, спеціальне приміщення для художніх виставок. Магазин для продажу художніх виробів.

Питання для самоперевірки

1. Чому ХУІІ століття називають століттям геніїв ?
2. До якого часу стиль бароко вважали пануванням „несмаку” в мистецтві? Чому ? Охарактеризуйте особливості цього художнього стилю.
3. Що прийнято розуміти під просвітництвом? Який часовий проміжок займає ця епоха ?
4. Назвіть прізвища найвидатніших діячів французького просвітництва .
5. Яку роль відіграло Просвітництво в культурному розвитку людства ?

Література

1. Гардини Р. Конец нового времени. – К., 1990.
2. Гуревич А.Я. Западноевропейская музыка в лицах и звуках: ХУІІ- первая половина XX века. – М., 1994.
3. Культура эпохи просвещения. – М., 1993.
4. Мастера классического искусства Запада. – М., 1993.
5. Ротенберг Е.И. Западноевропейское искусство ХУІІ века. – М., 1992.

Тема 9

Етнічні культури в умовах глобалізації

План

1. Основні етапи розвитку світової культури у ХІХ – поч. ХХІ ст.
2. Основні художні течії ХІХ ст.
3. Естетична революція кінця ХІХ — початку ХХ століття: виникнення формалістичних напрямків у мистецтві.
4. Загострення проблем гуманізму в культурі ХХ ст.
5. Масова культура.
6. Культура доби Інтернету.

Теми рефератів:

- 1) Російські “передвіжнікі”
- 2) Французькі імпресіоністи
- 3) Стиль “Модерн”
- 4) Баухауз та конструктивізм
- 5) Організація американської кіноіндустрії

Додаткові теми рефератів:

- 1) *Вінсент Ван Гог*
- 2) *Казимир Малевич та його "Чорний квадрат"*
- 3) *"Бітлз"*
- 4) *Історія та принципи Вікіпедії*

Терміни і поняття

Абстракціонізм — формалістична течія в образотворчому мистецтві (виникла на початку XX ст.), що відмовляється від реалістичного зображення предметів і явищ.

Авангардизм (франц. *avangardisme*, від "*avantgarde*" — передовий загін — умовний термін для позначення загальних новаторських напрямів у художній культурі XX ст. яким притаманні прагнення докорінно оновити художню практику, пошук нових, нетрадиційних засобів вираження форми й змісту творів.

Академізм (франц. *academisme*) — напрямок в мистецтві XIX-XX ст., який догматично слідує усталеним канонам, спрямований на збереження й утримання творчих здобутків своїх безпосередніх історичних попередників (зокрема, романтиків).

Ампір — (від франц. *empire*. букв. — імперія) — стиль в архітектурі та декоративному мистецтві, який вперше виник у Франції в кінці XVIII — на початку XIX ст. при Наполеоні I, служив втіленню ідей державної могутності, заснований на наслідуванні античних зразків: стиль пізнього класицизму у західноєвропейській архітектурі й мистецтві (початок XIX ст.).

Дадаїзм — (франц. *dadaisme*. від "*dada*" — дерев'яний коник, в переносному розумінні — незв'язний дитячий лепет) модерністська літературно-художня течія, що зародилася (1916 р.) в Цюриху під впливом сприйняття Першої світової війни як розв'язання в людині одвічних тваринних інстинктів. В 20-х роках у Франції дадаїзм злився з сюрреалізмом, а в Німеччині — з експресіонізмом.

Декаденство — загальне позначення кризових явищ у філософії, естетиці, мистецтві та літературі кінця XIX — початку XX ст. (передусім у їхніх нереалістичних течіях): неприйняття реального життя, відторгнення соціальних проблем, культ краси як єдиної цінності.

Естетизм — підхід до мистецтва як до предмета витонченої насолоди, доступної нібито тільки еліті суспільства. Естетизм при огляді мистецтва віддає перевагу формі перед змістом. Для нього характерні проповідь безідейності та аполітичності. Виник і поширився в XIX ст. в ряді країн Західної Європи, а також в Росії та на Україні.

Імпресіонізм (франц. *impressionisme*. від „*impression*” — враження) — напрям у мистецтві та літературі останньої третини XIX — початку XX ст. Провідною метою мистецтва імпресіонізм проголошував витончені; відтворення суб'єктивних швидкоплинних вражень та спостережень, мінливих відчуттів і переживань художника. Імпресіонізм сформувався в пейзажному живописі у Франції (70-80 рр. XIX ст.); художники імпресіоністи збагатили живопис творчими досягненнями в зображенні мінливих станів природи, тонких відтінків світла, забарвлення предметів залежно від освітлення.

Кітч (кіч) — як феномен масової культури виникає в кінці XIX ст. Спочатку кітч — промислова імітація унікальних художніх виробів; згодом явища переважно масової культури, позначені еклектичним поєднанням різнорідних (за жанровою характерністю, стилістикою, походженням тощо) елементів художнього матеріалу. Своєрідна естетика кітчу часом суперечить як естетиці традиційного народного мистецтва, так і мистецтва вченого (професіонального). Кітч є одним з факторів перехідного характеру, культурної адаптації, призвичаєння. Викликає зацікавлення водночас людей мало обізнаних з мистецтвом та витончених ерудитів-естетів.

Конструктивізм (від латин. "constructio" — побудова) — течія в художній культурі 20-30-х років XX ст., яка під гаслом "конструювання довколишнього середовища" висунула на перший план функціональну виправданість форм, доцільність конструкцій, раціональну ясність, логічність художньої творчості.

Контркультура — сукупність політичних, соціальних, ідеологічних рухів, ідей та дій західноєвропейської та північноамериканської молоді лівоекстремістської спрямованості, що виникли на початку 60-х років і досягли кульмінації в 1968 р. Контркультура відрізняється від домінуючої культури, протистоїть їй, знаходиться в конфлікті з домінуючими цінностями.

Концептуальне мистецтво — одна з течій авангардизму, яка розглядає художній твір як засіб демонстрації ідей, понять, концепцій.

Кубізм (франц. cubisme, від "cube" — куб) — модерністська течія в образотворчому мистецтві першої чверті XX ст., яка заснована на комбінації геометричних форм, деформованих фігурами. Початком кубізму вважають картину П. Пікассо "Авіньйонські дівчата".

Модерн (франц. "moderne" — найновіший, сучасний) — формалістичний напрям образотворчого та прикладного мистецтва кінця XIX — початку XX ст., що протиставляється мистецтву минулого.

Модернізм (франц. modernisme, від "moderne" — новітній, сучасний) — узагальнююча назва ряду художніх течій XX ст. Модернізму властиві розрив із традиційним досвідом художньої творчості, постійний пошук нових художніх форм як самоцінного явища.

Натуралізм (франц. naturalisme від латин. "naturalis" — природний, натуральний; "natura" — природа) — напрям і метод у західноєвропейській літературі та мистецтві, що склалися в останню третину XIX ст. Прихильники натуралізму ставили за мету досягнення наукової точності в зображенні людини й навколишнього середовища. Різні характери людей та соціальні явища, що відбуваються, вони пояснювали тільки біологічними законами. Натуралізм в образотворчому мистецтві копіює лише зовнішню оболонку явищ та предметів реального світу, прагне до безпристрасного, фотографічне точного і об'єктивного відтворення дійсності та людських стосунків.

Поп-арт (англ. pop art, скорочене від "popular art" — популярне, загально-доступне мистецтво, яке справляє шокуючий вплив) — течія в авангардистському мистецтві (форма модернізму) кінця 1950-1960 рр., яка проповідує використання предметів масового споживання як творів мистецтва і в якій образотворча творчість представлена композиціями з реальних предметів. Складовими частинами твору поп-арту можуть виступати манекени, частини машин, опудала, афіші, недокурки.

Поп-музика — поняття, яке охоплює різноманітні стилі та жанри, переважно розважальної естрадної музики. На Заході з 1950 р. під цим терміном прийнято розуміти музичні стилі, які постійно змінюються і засновані на використанні електрогітар та інших музичних інструментів, що посилюють звук.

Постімпресіонізм (від латин, "post" — після та імпресіонізм) — умовна загальна назва одного з основних напрямів європейського живопису кінця XIX — початку XX ст. Для постімпресіонізму характерний взаємовплив різних течій та індивідуальних творчих систем.

Постмодернізм (від латин, "post" — після і модернізм) — один із сучасних напрямів в архітектурі та мистецтві, що протиставив себе модернізмові й претендує на його заміну. Проголосивши ідею "повернення мистецтва в рамки мистецтва", постмодернізм орієнтується на буденні смаки, погляди й настрої масової свідомості.

Пуризм — течія в живопису, яка виникла у Франції. Пуристи внесли в живопис принцип функціоналізму, дух машинного віку. Вони переоцінювали безпосередній вплив на глядачів кольору, комбінацій з геометричних фігур, схематизованих зображень, представляючи людину як "геометричну тварину".

Реалізм (від "realis" — предметний, дійсний) — об'єктивне, правдиве, найповніше відображення, відтворення дійсності в літературі та мистецтві різними засобами з урахуванням специфіки різних видів художньої творчості.

Романтизм (франц. romantisme) — художній метод, що склався наприкінці XVIII — на початку XIX ст. й поширився як напрям (течія) в літературі й мистецтві Європи та США. Романтики виступали проти раціоналістичних догм класицизму, ставили на перший план духовне життя людини. Вони зображали незвичайні явища та обставини, особливих героїв із сильним характером і пристрастями.

Супрематизм (від латин, "supremus" — найвищий) — різновид абстрактного мистецтва, створеного в 1913 р. К. С. Малевичем. Тяжіє до зображення художнього світу в формі найпростіших різнокольорових і різновеликих геометричних фігур (квадрат, коло, трикутник).

Сюрреалізм (від франц. "surrealisme" — надреалізм) — авангардистський напрямок в художній культурі XX ст., який проголосив зображення сфери несвідомого головною метою мистецтва.

Урбанізм (франц. urbanisme, від латин. "urbanus" — міський, "urbs" — місто) — у мистецтві XX ст. напрям, що обрав об'єктом свого зображення велике місто і міське життя.

Формалізм — напрям в естетиці, мистецтві, літературі та інших науках, що надає головного значення формі, нехтуючи змістом.

Футуризм (від латин, "futurum" — майбутнє) — загальна назва авангардистських художніх течій 1910-х — початку 20-х років у деяких європейських країнах (Італії, Росії та ін.). Футуристи висували ідеї створення "мистецтва майбутнього" заперечували художні традиції. Вони прагнули насаджувати ідеї урбанізму, фантастики, знаків і символів.

Питання для самоперевірки

1. Що характеризує романтичне світовідчуття?
2. Що лежить в основі реалізму як методу пізнання та відображення світу?
3. Як розуміють завдання художньої творчості імпресіоністи?
4. Назвіть основні риси стилю модерн?
5. Чи бачите ви розбіжності між стилем модерн і модернізмом?
6. Які особливості культури ХХ ст. ви можете виділити?
7. Що характерне для мистецтва авангарду в цілому і для окремих його течій зокрема?

Література:

1. Андреев Л. Импрессионизм. – М., 1980.
2. Белый А. Символизм как миропонимание.– М., 1994.
3. Власов В.Г. Стили в искусстве: Словарь. – Т. 1. – СПб, 1995.
4. Голомшток И. Тоталитарное искусство. – М., 1994.
5. Гуревич А.Я. Западноевропейская музыка в лицах и звуках: XVII — первая половина XX века. — М, 1994.
6. Затонский Д. Европейский романтизм. – К., 1984.
7. Ивбулис В.Я. Модернизм и постмодернизм. — М, 1988.
8. История зарубежного искусства. – М., 1991.
9. Кулькова И. Философия и искусство модернизма. – М., 1988.
10. Ревалд Дж. История импрессионизма. — М, 1994.
11. Самосознание европейской культуры XX века. — М, 1991.
12. Сарабьянов Д.В. Стиль модерн. — М, 1989.

Самостійна робота студентів

Для оволодіння матеріалом дисципліни «Культурологія» потрібно значну увагу приділяти самостійній роботі. Самостійна робота студента є основним способом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових аудиторних занять. Основні види самостійної роботи: вивчення додаткової літератури; підготовка до практичних (семінарських) занять; підготовка до підсумкового контролю. До самостійної роботи студентів належить і виконання тестових завдань, зокрема, студентами заочної форми навчання.

У цілому самостійна робота з навчальної дисципліни «Культурологія» спрямовується на закріплення набутих знань, основних понять, термінів, хронологію подій. Самостійна робота в бібліотеках, та Інтернеті дає можливість знайомства з монографіями, документами, альтернативними точками зору різних авторів на конкретні проблеми. Крім того, вона виховує у студентів самодисципліну, почуття відповідальності, вміння орієнтуватися в розмаїтті думок і підходів, творчо осмислювати одержані знання.

Крім того, на самостійне вивчення студентів з подальшим контролем знань віднесено повторення ними матеріалу за темою “Антична міфологія”. Як кожна сучасна європейські освічена людина, студенти мають орієнтуватися у основних міфах і символах античної міфології, а щодо основних грецьких богів знати їхні римські імена, атрибути та головні міфи про них.

Питання для самостійного вивчення за темою “Антична міфологія”:

1. Покоління давньогрецьких богів
2. Титани
3. Олімпійські боги
4. Крон
5. Зевс
6. Посейдон
7. Аїд
8. Деметра
9. Гера
10. Гестія
11. Прометей
12. Аполон
13. Артеміда
14. Афіна
15. Арес
16. Гефест
17. Гермес
18. Афродіта
19. Діоніс
20. Пан
21. Геракл
22. Персей
23. Тесей
24. Одисей
25. Ахіл
26. Троянська війна
27. Аргонавти
28. Амазонки
29. Кентаври
30. Сатири
31. Німфи
32. Музи
33. Символіка герба Харкова.

Питання заліку з культурології

Походження слова «культура»

Культура у самому широкому розумінні. Матеріальна и духовна культура

Особиста культура и соціалізація. Людини і культура

Етнос

Субкультури. Елітарна, народна и масова культура

Предмет культурології

Галузі культури

Сутність мистецтва

Трагічне і комічне

Сутність релігії

Що таке міф

Як порівнюються між собою культури за розвитком

Ступіні розвитку культури

Проблема походження людини і культури

Ступінь дикунства: спосіб життя

Культура доби дикунства

Шамани, їхні уявлення про реальність

Перехід від палеоліту до мезоліту

Неолітична революція та її центри

Особливості «пшеничних» суспільств

Особливості «рисових» суспільств

Особливості «кукурудзяних» та папуаських суспільств

Ступінь варварства

Культура варварів

Суспільство варварів і перехід до цивілізації

Сутність міста

Переваги цивілізації щодо варварства

Традиційні цивілізації

Консерватизм традиційних цивілізацій

Сутність цивілізаційного підходу

Концепція Освальда Шпенглера

Концепція Арнольда Тойнбі

Недоліки цивілізаційного підходу

Традиційні цивілізації як економічні світ-системи. Їх центри

Соціальна структура і соціальна мобільність у традиційних цивілізаціях

Суспільства с низькою, високою і помірною соціальною мобільністю

Індійське суспільство

Китайське суспільство

Мусульманське суспільство

Європейське і японське суспільства

Східний і західний шляхи розвитку

Первинні і вторинні цивілізації

Найдавніші цивілізації Європи

Походження та загальні особливості культури індоєвропейських народів
Кріто-мікенська цивілізація
Давньоєгипетська цивілізація
Цивілізація Месопотамії
Найдавніші цивілізації Індії та Китаю
Особливості розвитку індіанських цивілізацій
Старий Світ, Новий Світ і Тропічна Африка
Цикли розвитку суспільств Старого Світу
Цикл бронзової доби
«Осьова епоха історії» та античний цикл
Середньовічний цикл розвитку суспільств Старого Світу
Фінікійська культура та її роль
Центри торгівлі в античну добу
«Грецьке чудо»
Діонісійське та аполонівське начала грецької культури
Сутність сучасного суспільства
Основні закономірності розвитку індустріальних суспільств
Головні центри світової торгівлі та боротьба між ними
Промисловий переворот в Англії
Формалістичний переворот у мистецтві
Романський стиль
Готичний стиль
Доба Ренесансу
Бароко
Класицизм
Романтизм і національне відродження
Реалізм
Постіндустріальне суспільство
Культурна ситуація постмодерну
Мультикультурність і проблема толерантності
Віртуальна реальність
Культура Київської Русі
Виникнення і сутність культурної відмінності між Росією та Україною
Культурна ситуація Московського царства
Культурна ситуація Литовсько-Польської держави
Проблема культурного відставання православних суспільств
Вестернізація української культури у 17 столітті
Культурний розкол у російському суспільстві та його наслідки

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Рассоха Ігор Миколайович,
Рябченко Ольга Леонідавна,
Бєліков Юрій Анатолійович

«Культурологія»

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

ДО ПІДГОТОВКИ ПРАКТИЧНИХ (СЕМІНАРСЬКИХ) ЗАНЯТЬ
для студентів денної і заочної форми навчання
освітнього-кваліфікаційного рівня «бакалавр» галузі знань 0201 «Культура»,
напряму підготовки 6.020107 «Туризм», галузі знань 1401 «Сфера
обслуговування», напряму підготовки 6.140101 «Готельно-ресторана справа»

Редактор: М.З. Аляб'єв
Комп'ютерне верстання: Ю.П. Степась

План 2009, поз. 284М

Підп. до друку 16.12.2009	Формат 60 x 84 1/16
Друк на різнографі.	Ум. друк. арк. 1,2
Зам. №	Тираж 50 пр.

Видавець і виготовлювач:
Харківська національна академія міського господарства,
вул. Революції, 12, Харків, 61002
Електронна адреса: rectorat@ksame.kharkov.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК №731 від 19.12.2001